

ARHEOLOGIE

DESCOPERIRI RECENTE DE LA „POIANA CIREȘULUI”, PIATRA NEAMȚ. MATERIALUL LITIC

Introducere. Situl paleolitic „Poiana Cireșului” este amplasat pe malul drept al Bistriței, la poalele masivului Cernegura, în județul Neamț (Fig. 1). Cercetările efectuate aici nu au avut un caracter continuu până în anul 2001, ci au înregistrat mai multe etape. Astfel, primele studii au fost efectuate în 1963 de Constantin Scorpan, care în urma săpăturilor realizate până la o adâncime de 1,40 m, a considerat că materialul arheologic descoperit aparține unui singur orizont cultural, definit drept aurignacian superior răsăritean¹. În 1968, un al doilea sondaj, ajuns până la adâncimea de 1,50 m, a dus la identificarea a cinci straturi geologice ce cuprindeau trei nivele de locuire atribuite de data aceasta gravetianului². Un nou sondaj a fost realizat în 1989 de către Maria Bitiri-Ciortescu și Roxana Dobrescu, ale căror rezultate sunt deocamdată nepublicate. Situl de la „Poiana Cireșului” a fost apoi studiat, în 1998, de un colectiv de la Universitatea „Valahia” din Târgoviște, condus de prof. dr. M. Cărciumaru, în colaborare cu Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț și Complexul Național Muzeal Curtea Domnească Târgoviște; cercetările au continuat după aceea din 2001 până în 2004.

Spre deosebire de metodele de studiu clasice, folosite până în anii 1990, care se rezumau la delimitarea succesiunii culturale dintr-un sit, pe baza ansamblurilor litice și la stabilirea poziției cronologice a acestora, iar materialul osteologic nu folosea decât la reconstituirea parametrilor climatici, în ultimii ani s-au stabilit noi linii directe ale cercetării sitului³. Astfel, noile metode utilizate în prezent (dezvelire planimetrică a nivelurilor antropice, împărțirea suprafeței cercetate în carouri de 1 m², înregistrarea materialului arheologic realizată în funcție de un punct (zero) unic, decaparea a max. 4 cm pentru fiecare strat, înregistrarea tridimensională, desenarea pe hârtie milimetrică în culori de cod, fotografierea situațiilor arheologice importante, trecerea sedimentului prin sita de 0,5 mm) au ca țintă atingerea de noi obiective de cercetare. Prin dezvelirea atentă a solurilor de locuire, recuperarea integrală a materialului arheologic și studiul pluridisciplinar (eșantioane palinologice, eșantioane pentru datări radiocarbon, eșantioane sedimentologice) s-a urmărit înțelegerea dinamicii interne a sitului, de la organizarea sa, până la comportamentul cultural al vânătorilor gravetieni, punându-se astfel accent pe studiul calitativ al materialului arheologic și nu pe cel cantitativ.

Stratigrafie geologică. Stratigrafia geologică a sitului, complexă și puternic afectată de fenomenele periglaciare (pene de gheață), cuprinde 7 depozite diferite, numerotate de jos în sus:

- strat 1 – depozit nisipos cu pigmentații ferimanganice; textura e prăfoasă și oarecum compactă în partea inferioară;
- strat 2 – depozit lutos cu scurgeri permanente de carbonat de calciu;
- strat 3 – orizont de tranziție spre stratul următor, cu aspect lutos, dar nu atât de compact precum precedentul;
- strat 4 – puternic argilos, cu bogate depuneri ferimanganice și a cărei uniformitate este întreruptă de pătrunderi cenușii, scăpate pe canalele de rădăcini ce pătrund aici;
- strat 5 – depozit lutos și foarte compact, de culoare mult mai deschisă față de stratul sub adiacent (4);
- strat 6 – orizont brun-pal, care stă la baza solului actual;

¹ C. Scorpan, *O nouă așezare paleolitică pe Valea Bistriței*, în *Memoria Antiquitatis*, IV-V, 1972-1973 (1976), p. 255-257.

² V. Căpitanu, *Descoperiri paleolitice în județele Neamț și Vaslui*, în *Carpica*, II, 1969, p. 7-16.

³ M. Cărciumaru, G. Lucas, M. Anghelinu, O. Cârșina, M. Cosac, M. Mărgărit, L. Niță, M. Pleșa, F. Dumitru, *Gravetianul de la Piatra Neamț – Poiana Cireșului*, în *Memoria Antiquitatis*, XXIII, 2004, p. 49-67.

- strat 7 – orizont de acumulare de humus, cu structură grăunțoasă și lipsit de compactitate.

Stratigrafie culturală. În privința succesiunii culturale, noile descoperiri au determinat o reevaluare serioasă a interpretărilor anterioare. Astfel, partea superioară a depozitului – unitățile geologice 7, 6, 5 – conține o mixtură de material arheologic compus din resturi de debitaj, lame fragmentare, toporașe șlefuite, atribuite în totalitate unei tradiții neolitice. Pe lângă acestea, s-au mai găsit în campania din 2003 și fragmente de râșnițe, ceramică, resturile unei locuințe la 0,95 m adâncime de la caroiș; analiza ceramicii de către dr. Gheorghe Dumitroaia indică apartenența acesteia la cultura Starčevo-Criș.

În unitatea stratigrafică 2, apare între 1,70-2,10 m adâncime de la caroiș o bogată locuire gravetiană, cu trei soluri de locuire, identificate după urmele lenticulare de vetre sesizate clar în profilul estic al secțiunii IV (Fig. 2). Aici sunt prezente foarte multe urme de combustie, diseminate sau concentrate sub forma unor vetre ușor alveolate. De asemenea, s-au recuperat numeroase resturi faunistice de ierbivore, un bogat volum de material litic și diverse dovezi de artă mobilieră (oase gravate sau perforate, galet incizat, canini perforați). Cu toate că studiul repartiției spațiale este în curs, nefiind definitivat datorită densității uriașe de material, se poate afirma totuși că această etapă de ocupare a sitului este arheologic omogenă și aparține unei tradiții gravetiene. În sprijinul acestei încadrări vin armăturile destul de rare (lamelle „à dos”), tipologia utilajului și tehnologia folosită.

Al doilea nivel de concentrare a dovezilor de locuire paleolitică a fost identificat între 2,95 m și 3,15 m adâncime, la limita dintre unitățile stratigrafice 1 și 2, de aici provenind material litic și resturi faunistice foarte degradate; au fost observate urme diseminate de combustie și o zonă compactă de arsură, din care s-au recuperat eșantioane de cărbune pentru datare.

Ultimul nivel de locuire observat este plasat la 3,60 m-3,90 m adâncime, în unitatea stratigrafică 1, și este caracterizat de o mare densitate a materialului litic, zone extinse cu urme de combustie, resturi faunistice degradate.

Materialul litic prezentat în această lucrare provine din primul nivel de locuire.

Materia primă. Nivelul superior al gravetianului de la „Poiana Cireșului” sugerează un spectru foarte larg de aprovizionare cu materie primă litică, incluzând atât surse locale, cât și roci alogene (Fig. 3).

Menilitul (rocă sedimentară silicioasă, de culoare neagră sau brună, cu aspect vărgat) are o origine strict locală (o arie de maximum 2 km). Un alt tip de rocă este *silicolitul*, care, împreună cu menilitul, acoperă aproximativ 66% din ansamblul litic de aici. Aceeași origine locală o are și *gresia silicioasă cu glauconit*, prezentă însă într-un procent mai modest. Așchiile corticale ne arată că aceste roci au fost exploatate, fie sub formă de bulgări și plachete, fie sub formă de galeți rulați.

Rocile alogene sunt reprezentate de *jasp*, *opal*, *agat*, *cuarțit*, *șist negru* (zis „de Audia”) și mai multe varietăți de *silex* (silex „de Prut”, silex „de platformă prebalcanică”, silex hidrotermal alburii, provenit probabil din Transilvania).

Chiar dacă, în stadiul actual al cercetărilor, identificarea precisă a surselor de materie primă este departe de a fi realizată, rămâne cert faptul că situl de la „Poiana Cireșului” atestă un areal de aprovizionare larg, extins în mai multe direcții. Identificarea surselor de materie primă a fost foarte dificilă, datorită construcției lacului de acumulare de lângă Piatra Neamț, care a acoperit albia inițială a Bistriței, ceea ce face imposibil de cunoscut calitatea și cantitatea rocilor exploatate din prundiș, în epocă.

Materialul litic. Eșantionul litic studiat cuprinde totalitatea pieselor recuperate din cele trei nivele culturale menționate mai sus, de-a lungul a patru campanii de cercetări (1998, 2001-2003). Au fost recuperate 4411 piese, din care cele 130 de unelte reprezintă 2,94%. Materia primă folosită include categorii variate: predomină menilitul și silicolitul, prezente în sit sub formă corticală și rotunjită sau non-corticală și paralelipedică; galeții de gresie și șist negru provin probabil din albia Bistriței, după cum o arată primele așchii desprinse de pe nucleu – rotunjite, cu suprafața naturală netedă și rulată; silexul apare sub forma galeților aduși în sit deja pregătiți

pentru debitaj, ipoteză sprijinită de absența în ansamblul litic a așchiilor corticale și de dimensiunile pieselor „à crête”, care par să provină din nucleii cu durată de utilizare avansată.

În identificarea diferitelor tipuri de producție litică, au fost folosite două criterii: morfologia suprafeței de debitaj și numărul planurilor de lovire observabile pe fiecare nucleu. Din cei 153 de nucleii studiați (Fig. 4), 63% prezintă un singur plan de lovire, 24% sunt fragmente de nucleu pe care nu se poate determina cu certitudine numărul planurilor de lovire și doar 13% prezintă două sau trei planuri de lovire. În acest ultim caz, deschiderea unui al doilea plan de lovire, convergent sau opus primului, pare a fi fost, ori o necesitate dictată de un accident de debitaj sau de prezența impurităților în blocul de materie primă, ori o variantă de exploatare optimă a unui bloc de materie primă omogen, de calitate superioară. Dat fiind numărul mare de nucleii cu un singur plan de lovire, aceștia par să reflecte schema operatorie cu cea mai mare frecvență, fiind organizați în două grupe: cei cu suprafața de debitaj lată și aplatizată și cei cu suprafața de debitaj îngustă și cu o curbura accentuată; din ultima grupă fac parte nucleii de dimensiuni relativ mici, cărora suprafața de debitaj le conferă uneori aparența unor piese de tip „burin” diedre cu desprinderi multiple.

Debitajul este preponderent laminar, după cum o indică atât negativele ultimelor desprinderi de pe nucleii, cât și procentul ridicat (34,69%) de suporturi laminare (Fig. 5). Motivul abandonului nucleului și finalitatea debitajului le constituie fie apariția unor accidente de debitaj, fie epuizarea nucleului. Tipurile predominante de unelte (Fig. 6) – piese de tip „grattoir” pe bot de lamă și piese de tip „burin” diedre – sunt realizate pe lame plate, cu lățimi cuprinse între 10 și 25 mm. Lungimea acestora, în stadiul de abandon, se situează între 25 și 35 mm pentru „grattoirs” și între 35 și 40 mm pentru „burins”. Diferența observabilă poate fi pusă în legătură cu modalitatea de înmănușare – pentru „grattoirs”, putem presupune o utilizare mai îndelungată, facilitată de fixarea lor pe un mâner. Uneltele de tip „grattoir” au drept suport lame, frontul activ ocupă aproape toată lățimea suportului, este amenajat în partea distală, prin retușă semi-abruptă și formează un unghi de aproximativ 40° cu planul suportului. În categoria lamelor și lamelelor retușate, menționăm lamele „à dos” (11,76%), realizate pe suporturi plate, cu lățimea întotdeauna superioară valorii de 5 mm și lamele cu retușe marginale fine (76,47%), realizate pe suporturi înguste, cu lățimea majoritar inferioară valorii de 5 mm. Acestora li se adaugă „chutes de burin” care prezintă retușe marginale, fine, adesea directe.

Caracterizarea ansamblului litic descoperit în nivelul superior ridică câteva probleme importante: diferențierea dintre nucleii asemănători ca formă cu piesele tip „burins” și piesele tip „burins” propriu-zise; diferențierea dintre lamelele obținute din acești nucleii și lamelele „chutes de burin”; asemănările dintre lamelele obținute din acești nucleii și lamelele Dufour aurignaciene.

Concluzii. Cele cinci campanii de cercetări desfășurate până acum (1998, 2001-2004) nu autorizează încă o încadrare culturală sau cronologică precisă a materialului litic, dar pot, cel puțin, să precizeze apartenența la paleoliticul superior a celor trei nivele culturale identificate. Cercetările anterioare au încadrat cultural situl de la „Poiana Cireșului” în aurignacian⁴ sau gravetian⁵; ultima opinie, deși a fost prezentată de autori din perspectiva unor scheme culturale care ridică serioase semne de întrebare, pare cea mai verosimilă, dar veridicitatea ei nu va putea fi afirmată decât odată cu apariția rezultatelor unor analize mai detaliate.

ALEXANDRU FUIOAGĂ
Universitatea „Valahia” Târgoviște

⁴ C. Scorpan, *op. cit.*, p. 255-257.

⁵ V. Căpitanu, *op. cit.*, p. 7-16; A. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret. Studiu monografic*, vol. I/1, București, 1998; V. Chirica, *The Gravettian in the East of Romanian Carpathians*, Iași, 1989.

DIGGING REPORT FROM THE „POIANA CIREȘULUI”, PIATRA NEAMȚ. LITHIC MATERIAL

SUMMARY

The Upper Palaeolithic site of „Poiana Cireșului” is located on the right bank of the Bistrița river, on the Eastern side of the Moldavian Carpathians. Within seven stratigraphical deposits, three cultural levels have been identified, belonging to a gravettian tradition and containing lithic implements, fauna, modified bones, ochre. The research unfolded so far emphasizes the importance and the special position occupied by this site among the many other Upper Palaeolithic settlements in the area. The lithics are mostly made on blades and little blades; the toolkit is represented by end scrapers, burins, composite tools and retouched blades and little blades.

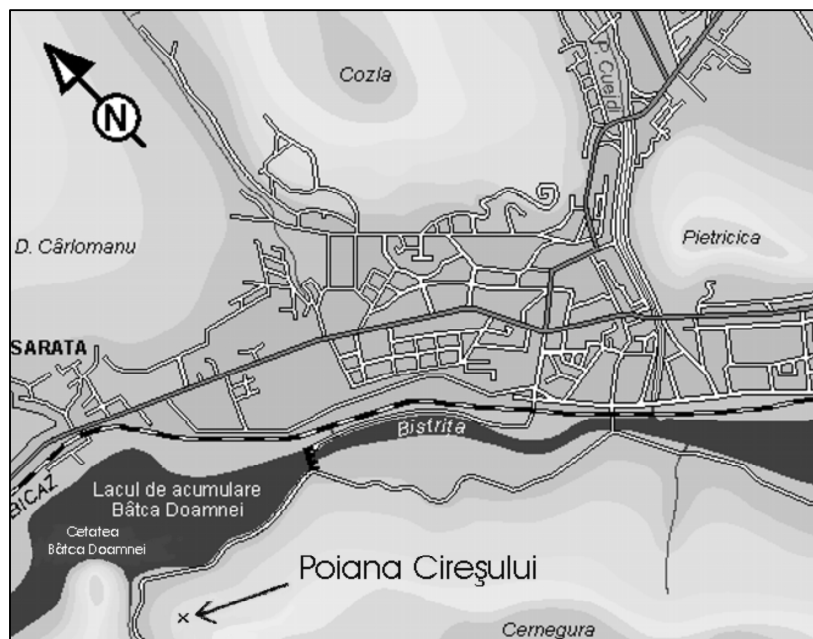

Fig. 1. Amplasarea sitului de la „Poiana Cireșului”, jud. Neamț.

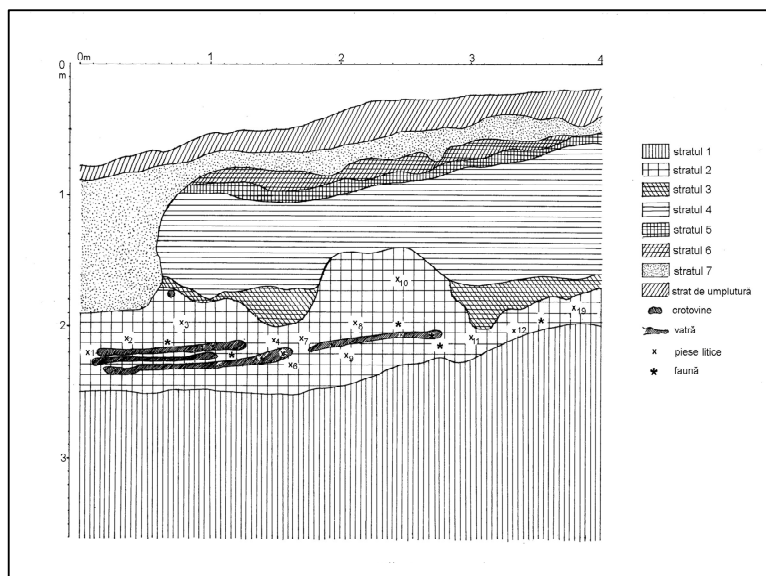

Fig. 2. „Poiana Cireșului”, Piatra Neamț – profilul estic al secțiunii IV.

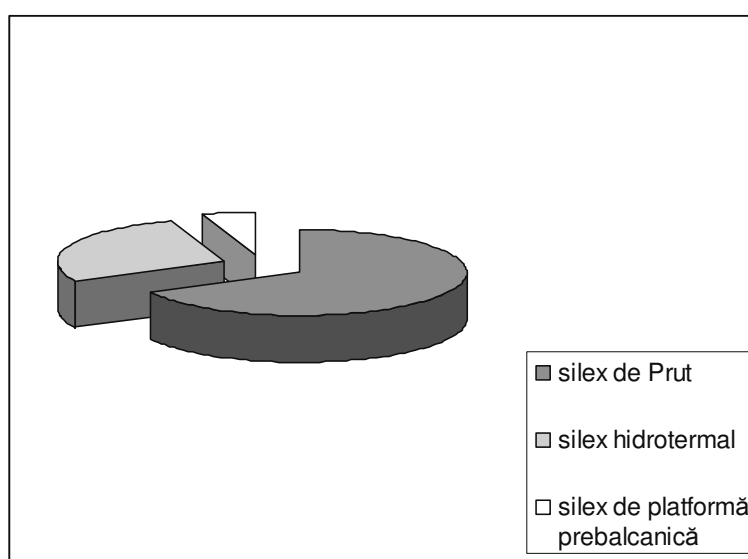
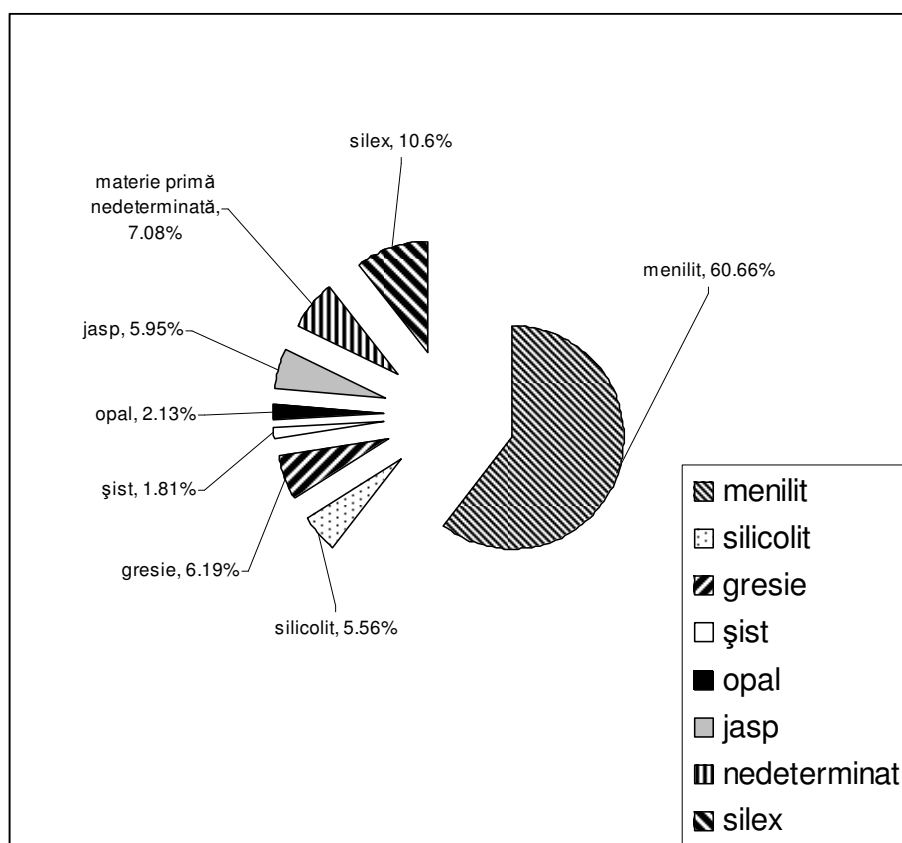

Fig. 3. Categori de materie primă.

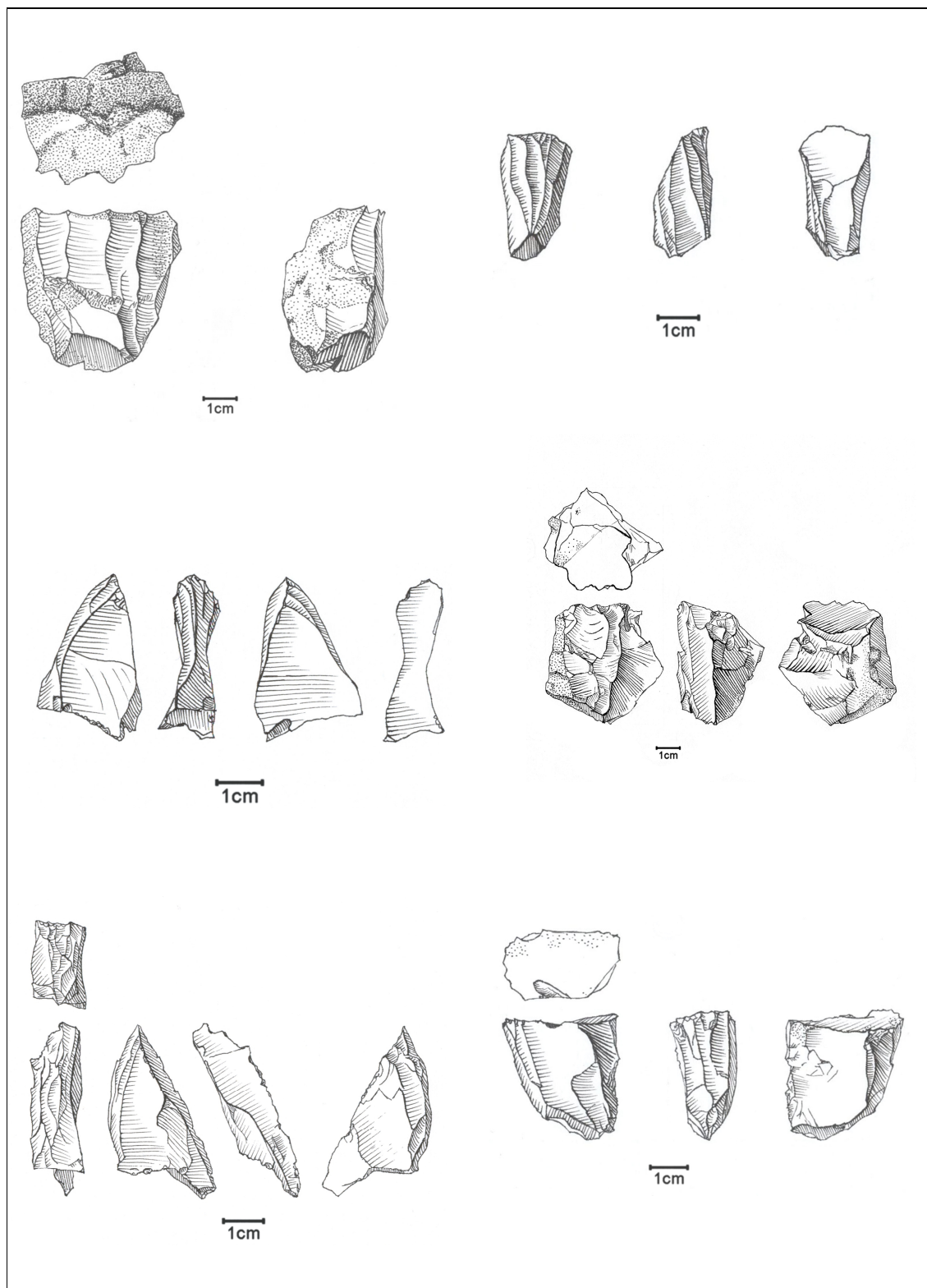

Fig. 4. Nuclei de la „Poiana Cireșului” – nivelul superior.

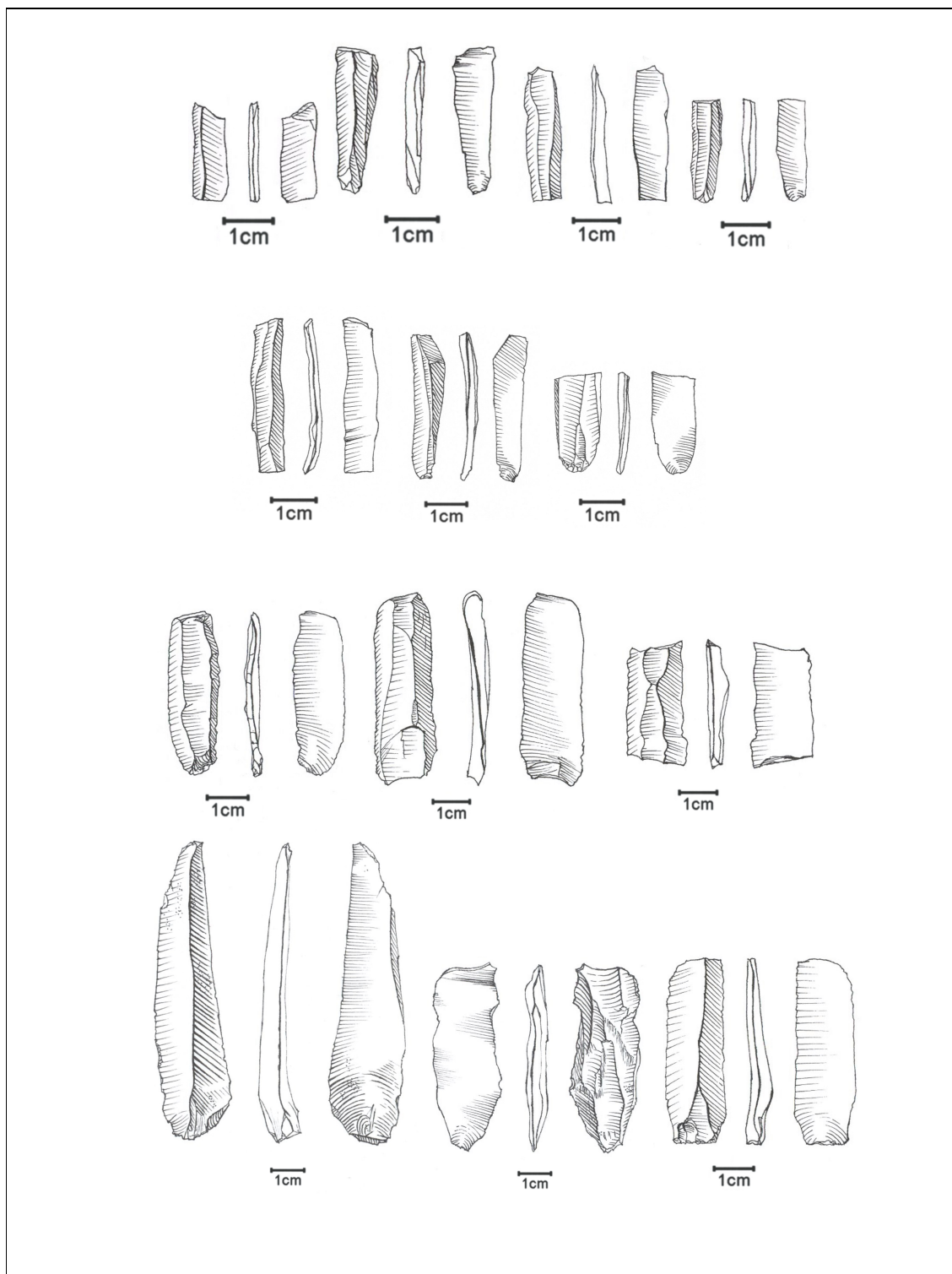

Fig. 5. Lame și lamele neretușate de la „Poiana Cireșului”, nivelul superior.

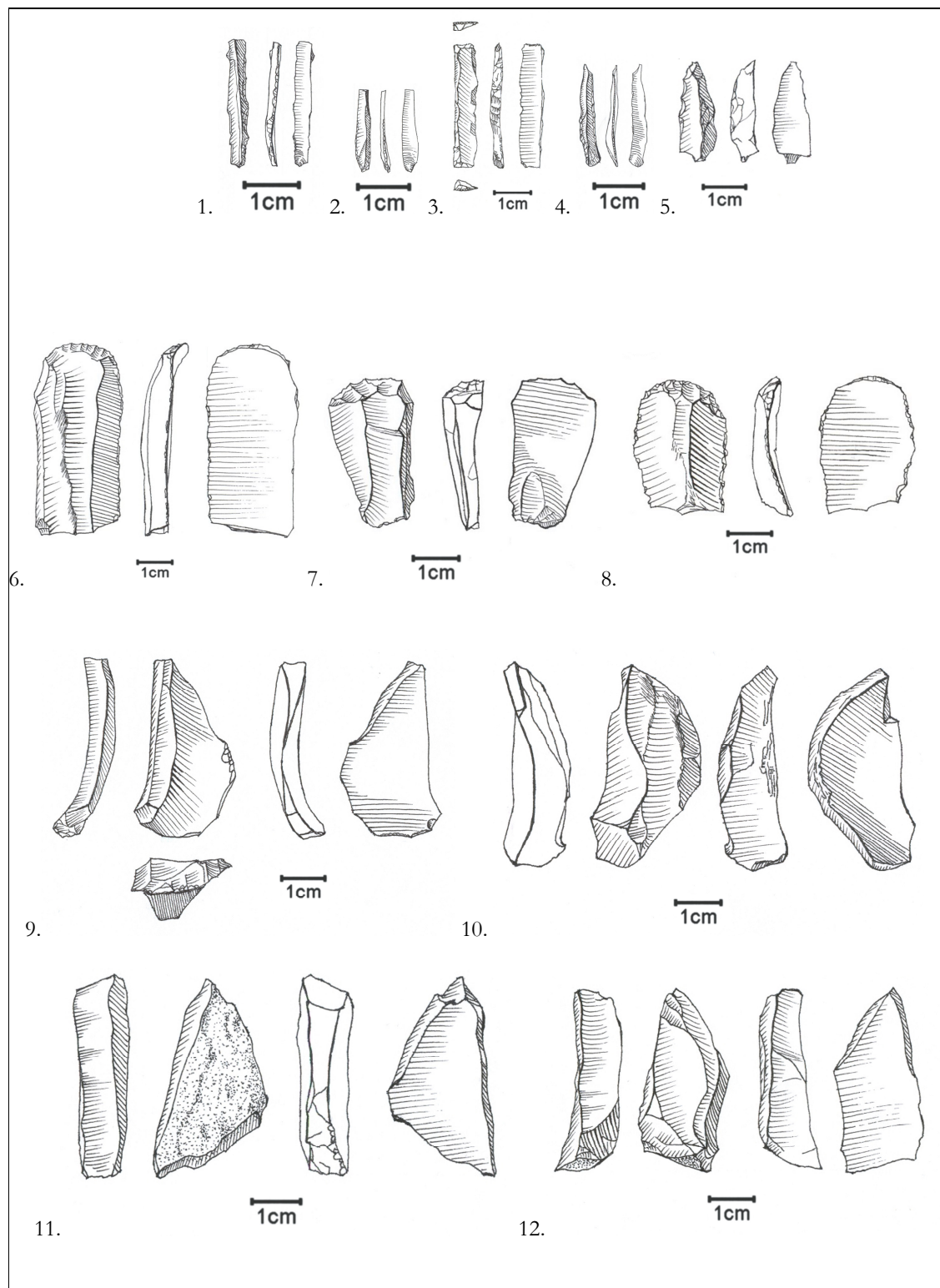

Fig. 6. Unelte de la „Poiana Cireșului”, nivelul superior – 1-5: lamele retușate;
6-8: „grattoirs”; 9: „grattoir-burin”; 10-12: „burins”.